

Букшина Т. Ф., наук. співробітник
відділу наукової реферативної інформації
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Інклюзивна освіта: методологічні та законодавчо-нормативні засади

Реферативний огляд

Реферативний огляд подає узагальнену інформацію про стан розробки питання без їхньої критичної оцінки автором огляду. Призначення означеного огляду – ознайомити споживачів інформації зі станом розробки проблем інклюзивної освіти як моделі соціального устрою; інклюзії – стратегії міжнародного та українського законодавства; особливостями впровадження інклюзивного навчання в Україні. При підготовці огляду було використано матеріали за 1948–2012 роки із загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» та реферативної галузевої бази даних Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, мережі Інтернет. Реферати подано українською мовою.

Вступ.

*Розвиток сучасного суспільства детермінує повагу до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повне інтегрування у соціум усіх верств населення, перш за все – осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Це зумовило визначення головної мети соціального розвитку – створення „суспільства для всіх”. В основу такого інтегрування покладено концепцію цілісного підходу, яка відкриває шлях до реалізації прав і можливостей для кожної людини, насамперед, передбачає рівний доступ до здобуття якісної освіти.

В еволюції стосунків суспільства і держави до осіб з відхиленнями в розвитку виділяються п'ять періодів, які охоплюють часовий проміжок у дві з половиною тисячі років – шлях від ненависті й агресії до прийняття, партнерства та інтеграції осіб з обмеженими психофізичними можливостями.

Перший період (996–1715 рр.) – від агресії та зневаги до усвідомлення необхідності піклування про людей з відхиленнями в розвитку. Умовною межею цього періоду в Західній Європі є відкриття в Німеччині першого притулку для сліпих (1198 р.). У Російській імперії створюються перші монастирські притулки (1706–1715 рр.).

Другий період (1715–1806 рр.) – від усвідомлення необхідності піклуватися про осіб з відхиленнями в розвитку до усвідомлення навчати частину з них. Умовна межа – відкриття у Франції спеціальних шкіл для глухонімих і сліпих (1770–1784 рр.). У Російській державі – відкриття перших спеціальних шкіл для глухих та сліпих (1806–1807 рр.).

Третій період (1806 –1927 рр.). – від усвідомлення можливостей до усвідомлення доцільності навчати три категорії дітей: з порушеннями слуху, зору та розумово відсталих. Умовний кордон – остання чверть ХІХ століття. Ухвалення у західноєвропейських державах законів про загальну початкову освіту і на цій основі – законів про навчання глухих, сліпих і розумово відсталих дітей. У Радянському Союзі – створення спеціальних шкіл для глухих, сліпих і розумово відсталих дітей у зв'язку з прийняттям Закону про Всеобуч (1927–1935 рр.). Саме в цей період у школах Західної Європи на тлі розгортання спеціальних закладів робляться спроби спільного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку зі своїми здоровими однолітками. У Радянському Союзі спроби спільного навчання відбувалися постійно й широко обговорювалися на різних педагогічних зібраннях.

Четвертий період (1927–1991 рр.) – від усвідомлення необхідності навчання певної частини дітей з порушеннями до розуміння необхідності навчати дітей з відхиленнями у розвитку. В Західній Європі цей період від початку ХХ століття до кінця 70-х років характеризується розвитком законодавчої бази спеціальної освіти та структурним удосконаленням національних систем. У Радянському Союзі – диференціація й удосконалення системи спеціальної освіти, перехід до 8 типів спеціальних закладів (1950 – 1990 рр.). Саме в цей період на зміну старої парадигми суспільно-державного усвідомлення „повноцінна більшість” – „неповноцінна меншість” приходить нова – „єдина спільнота”, яка включає і людей з певними проблемами. Світова спільнота фіксує заковдовчо неприпустимість так званого соціального маркування. Національні антидискримінаційні акти затверджуються з урахуванням основних положень Декларацій ООН.

П'ятий період (1991 – й донині) – від сегрегативного навчання дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти. В Західній Європі з кінця 70-х років учнів з особливими освітніми потребами починають навчати у загальноосвітніх школах в інклюзивному середовищі.

Інклюзивна освіта базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання. Інклюзивну освіту, як систему освітніх послуг, має забезпечувати інклюзивна школа – заклад освіти, що адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, фахівців для надання спеціальних послуг відповідно до потреб кожної дитини, забезпечує сприятливий клімат в освітньому середовищі.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) понад півстоліття є визначним міжнародним законотворцем. Саме у документах ООН було вперше на міжнародному рівні визнано, що інвалідність є не медичною, а соціальною проблемою, проблемою прав людини.

Інноваційна освітня концепція щодо навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я викладена в Саламанській декларації та Рамках дій, представлених на Всесвітній конференції з освіти осіб з особливими потребами (Іспанія, Саламанка, 1994 р.). На основних визначеннях цих документів базується концепція інклюзивної школи, „школи для всіх”. З

метою підвищення ефективності їх доповнюють національним, регіональними та місцевими планами дій, в основу яких покладено прагнення суспільства забезпечити освіту для всіх.

Аналіз законодавчих та нормативно-правових документів свідчить, що політика сучасної України щодо дітей з порушеннями психофізичного розвитку як міноритарної групи, що потребує реабілітації та інтеграції, характеризується максимальним залученням держави до системного вирішення проблем. На сьогодні відпрацьовуються механізми реалізації цього процесу. Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України спільно з Інститутом спеціальної педагогіки НАПН України та за підтримки Всеукраїнського фонду „Крок за кроком” проводить науково-педагогічні експерименти щодо соціальної адаптації та інтегрування у суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Впровадженню інклюзивної освіти в Україні на основі використання найкращого світового досвіду сприяє Національний україно-канадський проект „Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні”, в рамках якого удосконалюється нормативно-правова база та інклюзивні технології навчання.

Інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку до загальноосвітнього простору України, як один з напрямів гуманізації всієї системи освіти, відповідає пріоритетам державної політики. На зміну „державоцентристській” освітній системі, де головна мета визначалася як формування особистості за певними еталонами й підпорядкування власних інтересів державним з жорсткою регламентацією навчального процесу, має йти „дитиноцентристська” система освіти, в якій домінує орієнтація на інтереси дитини, на задоволення її потреб.

(*Основи інклюзивної освіти : [навч. метод. посіб.] / [МОНмолодьспорту України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки ; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К. : [А.С.К.], 2012. – 308с. – (Сер. „Інклюзивна освіта”)

Розділ I Генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи інклюзивної освіти як моделі соціального устрою.

1. Відкрите досьє з інклюзивної освіти. За матеріалами ЮНЕСКО [Електронний ресурс] : витяг // Всеукр. фонд „Крок за кроком”. – Електрон. дані. – К, 2012. – Режим доступу: <http://ussf.kiev.ua/index.php?go=Inklus&id=18>. – Назва з екрана. – укр.

За матеріалами ЮНЕСКО розглянуто питання забезпечення освіти для всіх через інклюзивну освіту. Визначено основні складові “розширеного підходу” до базової освіти, шляхи підготовки педагогічних кадрів, що володіють навичками роботи в галузі інклюзивної освіти. Розкрито роль

оцінки успішності у забезпеченні якісної освіти, участь родини та громади у процесі інклюзивної освіти. Виокремлено проблему фінансової підтримки розвитку системи освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Подано загальні критерії успішного започаткування і підтримки змін у школах.

2. Возможности интегрированного образования для детей с ограничениями здоровья / Е. М. Дикова-Фаворская // Вісн. Міжнар. Слов'ян. ун-ту. Харків. Сер.: Соціол. науки. – 2009. – Т. 12, № 1. – С. 3–9. – Библиогр.: 3 назв. – рос.

Представлено історичний огляд та розглянуто сучасний стан інтеграції людей з особливими потребами в суспільство. Досліджено проблему навчання дітей-інвалідів у закритих спеціалізованих установах, які дозволяють повноцінно розкритися особистості і підготуватися до життя в світі здорових людей. Поставлено завдання щодо сучасної освіти та працевлаштування цієї категорії людей.

3. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка : путівник для педагогів : [навч.-метод. посіб.] / А. Колупаєва, О. Таранченко ; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К. : [АТОПОЛ], 2010. – 96 с. – (Сер. „Інклюзивна освіта”). – укр.

Висвітлено питання розвитку, навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку з найскладнішими порушеннями психофізичного розвитку (порушеннями слуху, зору та церебральним паралічем). Надано методичні рекомендації та прийоми організації відповідного навчального середовища для таких дітей із забезпеченням їх навчальних потреб в інклюзивних умовах загальноосвітнього навчального закладу. Визначено оптимальні умови навчання дітей з важкими порушеннями в межах інклюзивного навчання з опорою на педагогічний досвід минулого. Висвітлено питання розвитку, виховання і навчання дітей з церебральним паралічем в інклюзивних умовах, організації роботи з дітьми у період дошкілля, особливостей підготовки дітей до навчання у початковій школі, зокрема розвиток загальної та дрібної моторики дітей з ДЦП. Розкрито низку питань навчання і виховання слабозорих дітей у інклюзивних умовах загальноосвітньої школи: специфіку зорових порушень дітей, організацію навчальної та корекційної роботи зі слабозорими дітьми, формування орієнтації у просторі і проблеми адаптації дітей з вадами зору у шкільний колектив, поради батькам тощо. Представлено канадський і міжнародний досвід щодо системи оцінювання у спеціальній освіті, впровадження диференційованого викладання, інтегрування дитини з аутизмом у масову загальноосвітню школу.

4. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук ; МОН України, НАПН

України, Ін-т спец. педагогіки. – К. : АТОПОЛ. – 2011. – 274 с. – (Сер. „Інклюзивна освіта”). – укр.

Розглянуто концептульні засади інклюзивної освіти та її впровадження на теренах України, а також питання корекційно-розвивальної роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби. Зазначено, що посібник є науково-теоретичним та методичним матеріалом до навчального курсу „Вступ до інклюзивної освіти”. Визначено поняття інклюзивного навчання та освітньої інтеграції, наведено приклади досвіду інтегрування дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітні навчальні заклади країн Центральної Європи. Проаналізовано систему надання освітніх послуг дітям з особливими потребами через призму українського законодавства. Зосереджено увагу на проблемах теорії і практики впровадження інновацій в освіту дітей, що мають особливі освітні потреби. Розкрито поняття „діти з особливими освітніми потребами”, особливості усіх найпоширеніших груп таких дітей. Вміщено поради батькам та педагогам щодо допомоги у навчанні „особливим дітям” в умовах інклюзивного середовища. Виокремлено компоненти навчального плану для дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання та подано рекомендації щодо його складання і оцінювання. Визначено принципи, цілі і завдання корекційно-розвивальної роботи з „особливими дітьми” в процесі інклюзивного навчання. Наголошено на проблемі організації надомного навчання дитини з порушеннями психофізичного розвитку та питанням складання індивідуально-освітніх програм та планів в умовах такого навчання. Висвітлено досвід канадських вчених і педагогів-практиків щодо проведення уроків у початковій школі з інклюзивною моделлю навчання.

5. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів / Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд ; вступ Памели А. Кахлін ; Всеукр. фонд „Крок за кроком”. – Л. : Надія, 2000. – 256 с. : іл. – Бібліогр.: с. 251–256. – укр.

Книга американських авторів знайомить з програмами залучення дітей з особливими потребами до навчання у загальноосвітніх школах.

6. Интегрированное обучение детей с ограниченными возможностями в обществе здоровых детей / Ф. Л. Ратнер, А. Ю. Юсупова. – М. : ВЛАДОС, 2006. – 175 с. – рос.

Розглянуто актуальну проблему корекційної педагогіки – інтеграцію дітей з обмеженими можливостями в співтовариство здорових дітей. Простежено шляхи розвитку ідеї інтегрованого навчання та виховання в історичному масштабі: представлено як вітчизняні, так і зарубіжні розробки у сфері реабілітації розвитку та інтеграції. Показано види, методи, способи організації подібної роботи на прикладі Мюнхенського дитячого центру (Німеччина), де вперше на практиці було здійснено ідею спільного навчання та виховання дітей з різними освітніми можливостями. У цій концепції, автором якої є видатний німецький педіатр і педагог Т. Хелльбрюгге, велика

увага приділяється роботі з батьками. В якості педагогічної бази виступає педагогіка М. Монтессорі.

7. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – К.: „Самміт-Книга”, 2009. – 272 с. : іл. – (Сер. „Інклюзивна освіта”).– укр.

Подано історико-педагогічне узагальнення науково-теоретичних підходів до процесу залучення осіб з обмеженими можливостями здоров'я у загальноосвітній простір. Визначено понятійно-термінологічне поле інклюзивної освіти; проаналізовано міжнародне та українське законодавство стосовно навчання осіб з обмеженими можливостями здоров'я; відтворено генезис, визначено тенденції й розкрито проблеми становлення інклюзивної освіти в країнах Західної Європи та Північної Америки; розкрито особливості впровадження інклюзивного навчання в системі національної освіти; представлено теоретико-експериментальну модель інклюзивної освіти в Україні.

8. Інклюзивна освіта: теоретико-методологічні, організаційні засади впровадження : навч.-метод. посіб. / В. І. Шнайдер ; Хмельниц. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Хмельницький : ОППО, 2010. — 176 с.: іл., табл. – Бібліогр.: с. 143–144.– укр.

Розглянуто методологічні засади інклюзивної освіти. Розкрито особливості організації й управління інклюзивною школою. Досліджено питання взаємодії школи та психолого-медико-педагогічної консультації. Висвітлено педагогічні стратегії та підходи, які можна використовувати в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Подано характеристику різних розладів і визначено їх вплив на навчання та розвиток таких дітей. Обґрунтовано необхідність створення співпрацюючої команди педагогів, батьків і фахівців для роботи з ними.

9. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою / А. Колупаєва // Дефектологія. – 2009. – № 4. – С. 3–4. – Бібліогр.: 6 назв.– укр.

Висвітлено засади інклюзивної освіти (ІО) як моделі соціального устрою, в якій навчання відповідним чином адаптовано до потреб дітей з особливими освітніми проблемами (ООП) на відміну від традиційної спеціальної системи освіти для них. Обґрунтовано актуальність ІО, за якої увага акцентується насамперед на розвитку сильних якостей і талантів дітей, а не на їх проблемах. Наголошено на позитивному досвіді інклюзивної школи (ІШ) у *багатьох* країнах. Перераховано основні принципи ІШ. Зазначено, що концепція ІО відображає одну з головних демократичних ідей (усі діти є цінними й активними членами суспільства), є корисною для учнів з типовим рівнем розвитку, які вчаться природно сприймати людські відмінності.

10. Інклюзивне навчання в системі освіти / І. В. Ярмошук // Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 24–28. – Бібліогр.: 1 назва. – укр.

Розкрито поняття "заклад інклюзивного навчання" та "інклюзивна освіта". Акцентовано увагу на складності та багатоаспектності процесу впровадження інклюзивної освіти. Охарактеризовано перший проект із спільного навчання дітей звичайних та з обмеженими можливостями, що фінансуватиметься канадським урядом (2008 - 2013 рр.) і виконуватиметься на базі двох шкіл. Розглянуто компоненти проекту: освітній, законодавчий, соціального розвитку. Висвітлено досвід проведення у 2001 - 2007 рр. науково-педагогічного експерименту із запровадженням інтегрованого навчання дітей з фізичними вадами у звичайному закладі. З'ясовано труднощі, які стримують розвиток інклюзивної освіти.

11. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Н. З. Софій, Ю. М. Найда // Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навч.-метод. посіб. для кер. загальноосвіт. навч. закл. / [кол. авт.: Л. І. Даниленко, А. А. Колупаєва, Н. З. Софій та ін. ; за заг. ред. Л. І. Даниленко ; передм. Н. З. Софій] ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України, Всеукр. фонд „Крок за кроком”. – К., 2007. – С. . – укр.

Розглянуто питання щодо становлення інклюзивної освіти. Зроблено екскурс в історію проблеми з використанням міжнародного досвіду. Розкрито сутність моделей ставлення суспільства і держави до дітей з особливими потребами, починаючи з початку ХХ століття і до сьогодні, а саме: медичної моделі (сегрегації), моделі нормалізації (інтеграції) та соціальної моделі (залучення, інклюзії). Виокремлено основні міжнародні документи в галузі інклюзивної освіти та міжнародні організації, що формують політику в галузі інклюзивної освіти. Визначено поняття інклюзія, інтеграція, інклюзивна освіта.

12. Материалы международной конференции „Развитие инклюзивных школ России” [Электронный ресурс] : 19–20 нояб. 2005 г., Москва // Региональная общественная организация инвалидов. Образование и инвалиды. – Электрон. данные – М., 2005. – Режим доступа: <http://obrazovanie.perspektiva-inva.ru/?388>. – Название с экрана. – рос.

Розглянуто питання інклюзивної освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку, зокрема: підготовку шкіл до інклюзивного навчання, внутрішньо-професійної та соціальної підготовки педагогів інклюзивних груп і класів, стандартів і державної політики в означеній сфері, дотримання прав дітей, участь сім'ї у педагогічному процесі. Висвітлено досвід інклюзивного навчання в Росії, Чехії, Індії, США, Великобританії. Надано рекомендації щодо планування інклюзивного навчання.

13. Навчальний курс „Вступ до інклюзивної освіти” / А. А. Колупаєва, С. М. Єфімова ; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – [К., 2010]. – 17 с. – (Сер. „Інклюзивна освіта”). – укр.

Розглянуто актуальність, завдання та очікувані навчальні результати запропонованого курсу. Окреслено його навчальну мету – підготовку педагогів для роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби в умовах інклюзивного навчального середовища. Зазначено, що запропонований навчальний курс розроблений на модульній основі, в ньому передбачено поєднання лекцій і семінарів, групових й індивідуальних форм роботи. У першому модулі „Основні положення інклюзивної освіти” висвітлено питання понятійно-термінологічних визначень та основних принципів інклюзивного навчання, нормативно-правової бази забезпечення інклюзивного навчання, класифікацію порушень у дітей з особливими освітніми потребами та особливості впровадження інклюзивної освіти в Україні. У другому модулі „Інклюзивна освіта – від основ до практики” виокремлено вісім тем, які розкривають такі питання як: корекційно-розвивальна робота в процесі навчання дітей з особливими потребами, батьки та інклюзія, роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти тощо. До тем подано списки рекомендованої літератури вітчизняних і зарубіжних авторів.

14. Новітні форми навчання дітей з особливими потребами, що сприяють їх інтеграції в суспільство / А. О. Мігалуш // Вісн. Нац. техн. ун-ту України „Київський політехнічний інститут”. Політологія. Соціологія. Право / Нац. техн. ун-т України „Київський політехнічний інститут”. – К., 2008. – Вип. 1. – С. 80–91. – укр.

Проаналізовано дані досліджень умов навчання і виховання дітей з особливими потребами в інтернатах. Доведено необхідність впровадження інклюзивних та дистанційних форм освіти. Описано ставлення до них суспільства, їх переваги та недоліки.

15. Обучение детей с ограниченными возможностями здоровья в условиях введения федеральных государственных образовательных стандартов общего образования: вызовы и риски [Электронный ресурс] / Н. Н. Малофеев // Госбук. – Электрон. данные. – М., 2012. – Режим доступа: <http://www.gosbook.ru/node/54457>. – Название с экрана. – рос.

Подано презентацію до виступу директора Інституту корекційної педагогіки Російської академії освіти Миколи Малофєєва, представлену на пленарному засіданні форуму «Організація введення федеральних державних освітніх стандартів загальної освіти», що проходив з 19-20 квітня 2012 р. в Москві. Розглянуто питання щодо національної освітньої ініціативи „Наша нова школа”, пріоритетних напрямів модернізації освіти, особливих освітніх потреб різних категорій дітей з порушеннями, про результати досліджень Інституту – проекту Федерального державного освітнього стандарту для дітей з обмеженими можливостями та ін..

16. Організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній сільській школі :

автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.03 / Л. В. Будяк ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – К., 2010. – 23 с. – укр.

Досліджено особливості функціонування загальноосвітнього сільського закладу за сучасних умов. Проведено системний аналіз педагогічної теорії та практики, розкрито сутність інклюзивного навчання й окреслено шляхи його впровадження у загальноосвітньому сільському навчальному закладі. Визначено структурно-змістові особливості інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізіологічного розвитку у сільському соціумі, визначено систему факторів, що забезпечують його ефективність. Із використанням системно-комплексного, особистісно орієнтованого підходів розроблено організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізіологічного розвитку у сільській загальноосвітній школі. Обґрунтовано теоретичні засади освітнього інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Проведено дослідження інклюзивних процесів у контексті взаємозв'язків педагогічного пізнання цього явища з соціальним, культурологічним, соціологічним і соціально-психологічними підходами до його усвідомлення й аналізу

17. Основи інклюзивної освіти : [навч. метод. посіб.] / МОНмолодьспорту України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки ; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К. : [А.С.К.], 2012. – 308с. – (Сер. „Інклюзивна освіта”). – укр.

Висвітлено питання історії спеціальної освіти й інклюзії, впровадження інклюзивної освіти в Україні, ролі батьків в інклюзивному процесі. Проаналізовано сучасну вітчизняну та зарубіжну нормативно-правову базу інклюзивної освіти. Подано понятійно-термінологічні визначення та основні принципи інклюзивного навчання дітей з особливими потребами. Розглянуто корекційно-розвивальну роботу як вагому складову інклюзивного навчання. Надано рекомендації щодо розробки і складання індивідуальних планів для дітей з особливими освітніми потребами. Виокремлено сутність, критерії, завдання і методи оцінювання їх навчальних досягнень тощо. Для поглибленого вивчення основ інклюзивної освіти запропоновано розділ „Корисні ресурси”, де зібрано сучасні наукові матеріали зарубіжних, зокрема, канадських вчених. У „Тезаурусі” представлено основні термінологічні поняття з питань інклюзії. Зазначено, що навчально-методичний посібник адресовано студентам і викладачам вищих навчальних закладів, інститутів післядипломної педагогічної освіти та вчителям загальноосвітніх шкіл.

18. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А. А. Колупаєва – К. : Пед. думка, 2007. – 458 с. – укр.

Обґрунтовано теоретико-методологічні підходи до інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади. Викладено результати аналізу й узагальнення відповідних

психологічних і педагогічних досліджень. Систематизовано наукові дані з проблем інтеграції дітей з особливостями розвитку в загальноосвітній простір. Розкрито сучасні наукові підходи до цього процесу та системно проаналізовано міжнародне законодавче, нормативно-правове його забезпечення. Наведено результати вивчення і системного аналізу практики залучення дітей з особливостями психофізичного розвитку до загальноосвітніх навчальних закладів у найрозвиненіших країнах світу (країни Західної Європи та Північної Америки), а також розкрито науково-організаційні засади такого залучення у країнах, що виникли на теренах пострадянського простору. Узагальнено матеріали наявного в Україні теоретичного і практичного досвіду інтегрованого навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. Проаналізовано законодавчу базу із забезпечення такого навчання та визначено наукові засади її розбудови. Розглянуто результати причинно-системного аналізу ставлення до інклюзії учасників освітнього процесу на основі експериментальної перевірки запропонованих концептуальних підходів і методичних розробок. Визначено теоретичні основи та організаційно-педагогічні умови залучення дітей з особливостями психофізичного розвитку до загальноосвітніх навчальних закладів на основі одержаних експериментальних даних. Запропоновано цілісну модель інклюзивного навчання означеної категорії дітей, яка на сучасному етапі є стрижнем процесу їхньої інтеграції в соціум. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах / Д. Демплер, Т. Лорман, У. Шарма // Дефектологія. – 2009. – № 3. – С. 9–14. – Бібліогр.: 83 назв. – укр.

Розглянуто особливе значення та цінності моделі фахової допомоги в наданні підтримки інклюзивній практиці в середніх школах Австралії. Розкрито тему інклюзії, яка є домінуючою в галузі спеціальної освіти в усьому світі та є моделлю фахової допомоги учням з порушенням здоров'я та різними здібностями, яких зараховують у звичайні класи. Акцентовано увагу на співпраці, яка має охоплювати учителів, батьків, учнів з обмеженими можливостями й інших членів шкільної спільноти, яка повинна сприяти покращанню інклюзивної практики у середніх школах.

20. Показатели инклюзии [Электронный ресурс] : практ. пособие / Тони Бут, Мэл Эйнскоу ; под ред. Марка Вогана ; науч. ред. Наталья Борисова ; переводчик Игорь Анисеев ; общ. ред. Мария Перфильева. – Электрон. данные – М., [2007]. – Режим доступа: <http://divo.tomsk.ru/files/pokazatel.pdf>. – Название с экрана. – рос.

Посібник підготовлено за редакцією Марка Вогана – засновника Центру вивчення інклюзивної освіти (м. Брістоль, Великобританія). Подано добірку практичних матеріалів, спрямованих на формування дій із створення такої атмосфери в школах, яка дозволяє по-справжньому включити всіх учасників освітнього процесу в шкільне життя, інакше кажучи, дій по створенню та розвитку в школі інклюзивного середовища для всіх членів шкільного суспільства. Зазначено, що матеріали „Посібника” можуть надати школам істотну допомогу в самостійній розробці кроків, що ведуть до

створення у себе інклюзивного освітнього середовища. Наголошено, що вони засновані на тих знаннях, якими учасники освітнього процесу вже володіють в тій чи іншій мірі, і сприяють також розвитку будь-якої школи, незалежно від того, наскільки "інклюзивною" вона сама себе вважає. Розкрито такі теми як: розвиток атмосфери участі в школах, розробка інклюзивної політики, розвиток інклюзивної практики, створення інклюзивної культури.

21. Політика підтримки інклюзії (канадський досвід) / Ш. Крокер // Дефектологія. – 2009. – № 4. – С. 4–6. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

З урахуванням досвіду Канади (провінція Альберта) описано особливості підготовки педагогічних кадрів інклюзивної освіти (ІО), залежно від ступеня освіти (бакалавр, магістр, кандидат наук) та подано огляд загальних послуг, що надаються дітям з особливими освітніми проблемами та їх родинам завдяки піклуванню уряду країни. Визначено, що учня вважають таким, який потребує спеціальної освіти, якщо він має особливі поведінкові, комунікативні, інтелектуальні, навчальні або фізичні показники. Розкрито практичні аспекти інклюзії (компоненти спеціальної освітньої програми, порядок розміщення дитини у навчальному закладі та шляхи узгодження рішень з батьками). Описано підтримку, що надається учителям інклюзивних класів (методичне забезпечення, фахові тренінги, асистування, консультативні послуги тощо) та роботу Асоціації вчителів провінції.

22. Сім стовпів інклюзивної освіти. Як перейти від запитання «чому?» до запитання «як?» / Т. Лорман // Дефектологія – 2010. – № 3 – С. 3–11. – укр.

Розглянуто питання створення в навчальних закладах та органах освіти необхідних умов для зосередження уваги на широкому спектрі навчальних потреб, що існують у сучасних класах. Висвітлено сім напрямів, які необхідно усвідомити для того, щоб створити головні вихідні умови для інклюзивної освіти. Зазначено, аби інклюзія була успішною, освітянам потрібно працювати над створенням освітнього клімату і сукупності практичних підходів, які охоплюють: позитивне ставлення до учнів; політику і лідерство, спрямовані на надання їм підтримки; гнучку навчальну програму і педагогіку. Визначено ресурси, які вважаються корисними для шкіл і вчителів. Зроблено висновок, що інклюзивна практика в школі з визначенням пріоритетів використання шкільних ресурсів, може справляти істотний вплив на навчання всіх учнів.

23. Социальная интеграция инвалидов как направление социальной политики в России (по результатам социологического исследования в г. Санкт-Петербурге) [Электронный ресурс] / О. И. Бородкина // Госбук. – Электрон. данные. – М., 2012. – Режим доступа: <http://www.gosbook.ru/node/55047>. – Название с экрана. – рос.

Представлено доповідь, виголошену в рамках сесії «Соціальна інтеграція незахищених категорій населення: проблеми та перспективи» XIII

квітневої Міжнародної наукової конференції «Модернізація економіки і суспільства», що проходила з 3-5 квітня 2012 р. в Москві.

24. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.05 / О. М. Василенко ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2010. – 20 с. – укр.

Розкрито сутність адаптації молодших школярів з особливими потребами до шкільного навчання в соціально-педагогічному контексті. Проаналізовано вітчизняний і зарубіжний досвід організації навчальної діяльності дітей з особливими потребами, проблеми їх входження в соціокультурне та загальноосвітнє середовище. Розроблено соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання у загальноосвітній школі. Визначено критерії, показники та рівні їх адаптованості до шкільного навчання та методику визначення адаптаційних рівнів учнів молодшого шкільного віку до навчання в школі.

25. Спеціальна педагогіка : понятійно-термінологічний словник / АПН України, Ін-т спец. педагогіки, Луган. держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка ; [В. І. Бондар (голов. ред.)]. — Луганськ : Альма-матер, 2003. – 436 с. – укр.

Представлено дані щодо дітей із особливими потребами, своєрідність їх розвитку, виховання та навчання. Проаналізовано причини та характер різних порушень фізичного чи розумового розвитку, описано типові навчально-виховні заклади, розкрито мету, завдання, зміст, методи та організацію навчання, виховання таких дітей. Значну увагу приділено відомостям про профілактику порушень зору, слуху, мовлення, розумового розвитку та медичне обслуговування учнів. З урахуванням сучасних тенденцій у галузі спеціальної педагогіки та суміжних наук вміщено інформацію, яка розкриває особливості навчально-виховної роботи. Висвітлено питання, що стосуються дидактичних принципів, форми організації уроку й позакласних виховних заходів, загальнодидактичних вимог до викладання предметів загальноосвітнього циклу, а також суті та методики корекційно-розвиваючої та компенсаторної роботи. Науково обґрунтовано базові педагогічні теорії, концепції, педагогічні течії та підходи щодо вирішення загальних і спеціальних проблем діяльності закладів спеціальної освіти, підготовки, перепідготовки фахівців. Детально охарактеризовано вітчизняний та зарубіжний досвід роботи з дітьми, які мають вади психофізичного розвитку, діяльність видатних учених, практиків у галузі корекційної педагогіки.

26. Теоретико-методологічні аспекти інклюзивної освіти дітей дошкільного віку, які потребують корекції психофізичного розвитку / І. Б. Кузава // Пед. пошук. – 2012. – № 1. – С. 21–23. – укр.

Розглянуто один з пріоритетних напрямів сучасної педагогічної науки - інклюзивну освіту (ІО), яка досить широко впроваджується в Україні.

Відмічено, що у дошкільників ІО має переважно стихійний характер і потребує розробки науково-теоретичних основ її складових. Стверджено, що діти з психофізичними вадами мають право сповна скористатися можливостями суспільства і повинні спілкуватися зі своїми здоровими ровесниками. Визначено основні принципи впровадження ІО та умови включення цих дітей у навчально-виховний процес: створення відповідної інклюзивної моделі, адаптація відповідно до особливостей дітей та побажань батьків; виховання толерантності в дитячому колективі; спеціальна допомога у вигляді занять за індивідуальними програмами; доступність, позитивність і доцільність освітнього середовища; формування педагогічної та соціальної компетенції батьків через включення їх у педагогічний процес тощо. Зроблено висновок, що для того, щоб інклюзія стала успішною, має змінитися саме середовище, в якому знаходиться дитина з психофізичними вадами.

27. Філософські та соціокультурні засади спеціальної освіти / В. Тарасун // Дефектологія. – 2004. – № 3. – С. 26. – укр.

З огляду на зміну парадигми системи спеціальної освіти, яка б сприяла наближенню її до вимог сучасної цивілізації для повнішого задоволення соціокультурних потреб осіб з обмеженими можливостями життєдіяльності, розглянуто розвиток трьох напрямів спеціальної педагогіки: гуманітаризацію, фундаменталізацію і соціокультурну інтеграцію та адаптацію. При цьому вказано на доцільність пов'язання компонентів спеціальної освіти з основними напрямками сучасної філософії: гармонійної цілісності та релятивістсько-плюралістичною. Виявлено труднощі становлення і розвитку інтеграційно-інклюзивного процесу в освіті України. Наголошено, що в якості базової ідеї сучасного процесу соціокультурної інтеграції, інклюзії, реабілітації та адаптації осіб з особливостями психофізичного розвитку прийнято ідею незалежного способу життя. Визначено завдання спеціальної педагогіки і психології у вивченні якісної своєрідності проблем соціалізації, соціокультурного включення стосовно кожної категорії дітей з особливими освітніми потребами. Констатовано, що розробка напрямів нової парадигми спеціальної освіти та соціокультурних засад розглядається нині як загальнотеоретичне підґрунтя, на яке має спиратися реформа системи спеціальної освіти.

28. Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл / Дж. Лупарт, Ч. Веббер // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 1. – С. 6–11. – [початок]. – укр.

Розглянуто досвід освітніх реформ у канадських школах від минулого сторіччя до сучасності. Однією з центральних тем реформування спеціальної освіти став рух у напрямі „прогресивної інклюзії”, який передбачає поступовий перехід від відокремленого становища та ізоляції дітей з особливими потребами, з явними формами порушень розвитку, до спільного освітнього середовища. Акцентовано увагу на документальному втіленні

масштабних процесів, що відбувалися як у спеціальній, так і загальній освіті. Засвідчено, що шкільна реформа – це тривалий процес. Виявлено численні перепони на шляху шкільної реформи, а також переглянуто зміну ролі її учасників – вчителів, учнів і батьків. Запропоновано декілька передумов для успішних змін в системі освіти, а також рекомендовано прийняти збалансовану систему інтересів, стратегій, принципів і практичних підходів до об'єднаної системи освіти.

29. Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл / Дж. Лупарт, Ч. Вебер // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 2. – С. 7–19. – Бібліогр.: 157 назв. – [закінчення]. – укр.

Проаналізовано стан шкільної реформи в Канаді на загальному тлі світової освітньої спільноти. Зазначено, що до початку 1980-х рр. суспільство було задоволене школами, але останнім часом майже всі аспекти традиційної школи стали мішенню для критики. Вказано на тенденцію заміни механістичних форм управління та контролю більш органістичними формами організації, на прагнення до децентралізації, меншої суворості щодо внутрішніх структур шкіл, а також, що зазвичай після 5–7 років учителювання спостерігається зменшення інтересу до професійного зростання, і це є наслідком якості управління школами. Резюмовано, що характер проблематики поточних реформ освітньої системи – це створення в школі спільноти, боротьба за розуміння та розвиток таких понять, як обов'язок, стимулювання, прагнення фундаментально переосмислити те, як може змінитися школа та ін.

Розділ II Інклюзія – стратегія міжнародного та українського законодавства

2.1 Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти

30. Всеобщая декларация прав человека [Электронный ресурс] : принятая резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 дек. 1948 г. // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml. – Название с экрана. – рос.

Загальною Декларацією ООН про права людини, ухваленої в 1948 році, було проголошено рівність прав „всіх людей без винятку”. Наголошено, що кожна людина має володіти всіма зазначеними в ній правами і свободами, без якої б то не було різниці за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні або інші переконання, національне або соціальне

походження, майновий стан, народження чи інша обставина. Зазначено, що до виконання Декларації прав людини повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією.

31. Декларация [Санбергская декларация] [Электронный ресурс] : принятая Всемирн. конф., посвященной действиям и стратегии в обл. обучения, предупреждения инвалидности и вовлечения инвалидов в жизнь общества от 7 нояб. 1981 г., Торремолинос, Испания // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/sundberg.shtml. – Название с экрана. – рос.

Розглянуто 16 Статей Декларації про права інвалідів щодо повного доступу до освіти, професійної підготовки, культури та інформації. Наголошено, що програми в галузі освіти, професійної підготовки, культури та інформації мають бути націлені на інтеграцію інвалідів в нормальну робочу і життєву сферу. Зосереджено увагу на важливості кваліфікаційної підготовки та перепідготовки фахівців в галузі освіти та інших фахівців, які несуть відповідальність за програми в галузі освіти, культури та інформації, для вирішення специфічних проблем і потреб інвалідів. Зазначено, що держави несуть першочергову відповідальність за здійснення даної Декларації з цією метою вони повинні прийняти всі можливі законодавчі, технічні та фінансові заходи і забезпечити участь інвалідів, їх асоціацій та спеціалізованих неурядових організацій у розробці цих заходів.

32. Декларация о правах инвалидов [Электронный ресурс] : принятая резолюцией 3447 (XXX) Генеральной Ассамблеи ООН от 9 дек. 1975 г. // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/disabled.shtml. – Название с экрана. – рос.

Проголошено громадянські і політичні права інвалідів. Визначено поняття „інвалід” як особи, яка не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормального особистого та / або соціального життя в силу браку, чи вродженого чи ні, його / її фізичних та розумових здібностей. Зазначено, що ці права повинні бути визнані за всіма інвалідами без яких би то не було винятків, без відмінностей і дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, віросповідання, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, матеріального стану, народження або будь-якого іншого фактора, незалежно від того, чи відноситься це до самого інваліда чи до його / її сім'ї. Вказано на права медичного, психічного і

функціонального лікування, права економічного, юридичного і соціального забезпечення, права на освіту, ремісничу професійну підготовку та відновлення працездатності. Виокремлено право інвалідів жити у колі своїх сімей чи в умовах, які замінюють її, і брати участь у всіх видах суспільної діяльності, пов'язаних з творчістю чи проведенням дозвілля. Подано звернення ООН до всіх країн про вжиття заходів у національному та міжнародному плані для того, щоб означена Декларація служила загальною основою і керівництвом для захисту прав інвалідів у цих країнах.

33. Декларація о правах умственно отсталых лиц [Электронный ресурс] : принятая резолюцией 2856 (XXVI) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 дек. 1971 г. // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/retarded.shtml. – Название с экрана. – рос.

Проголошено необхідність захисту прав, забезпечення добробуту і відновлення працездатності людей, які страждають фізичними і розумовими вадами.

34. Декларация прав ребенка [Электронный ресурс] : принятая резолюцией 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 нояб. 1959 г. // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/childdec.shtml. – Название с экрана. – рос.

Розкрито десять принципів Декларації прав дитини, які передбачають забезпечення дітям щасливого дитинства і користування. Наголошено, що права і свободи, які тут проголошені, розраховані на їхнє власне благо і на благо суспільства. Документ закликає батьків, чоловіків і жінок як окремих осіб, а також добровільні організації, місцеву владу й національні уряди до того, щоб вони визнали і намагалися дотримуватися цих прав шляхом законодавчих та інших заходів, поступово прийнятих у відповідності із зазначеними принципами.

35. Конвенция о правах ребенка [Электронный ресурс] : принятая резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи ООН от 20 нояб. 1989 г. // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml. – Название с экрана. – рос.

Розглянуто 54 Статті Конвенції про права дитини, розподілені на три частини. До першої частини увійшли 1–41 статті, які зобов'язують держави піклуватися та захищати дітей, до другої – 42–45 статті, які розкривають діяльність Комітету з прав дитини, до третьої – 46–54 статті, які розкривають порядок ратифікації Конвенції та змін до неї. Зазначено, що Конвенція розроблена на підставі міжнародних документів про права людини і має на

меті створити дитині належний правовий захист як до, так і після народження.

36. Саламанская декларация о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями и рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями [Электронный ресурс] : принятые на Всемирн. конф. по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество, Саламанка, Испания, 7–10 июня 1994 г. // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.notabene.ru/down_syndrome/Rus/declarat.html. – Название с экрана. – рос.

Розглянуто сутність Саламанської декларації та рамок дій щодо освіти осіб з особливими потребами. Наголошено, що Саламанська декларація підтверджує прихильність міжнародної спільноти до такого явища як освіта для всіх, визнає необхідність і невідкладність забезпечення освіти для дітей, молоді та дорослих з особливими освітніми потребами в рамках звичайної системи освіти і таким чином схвалює Рамки дій з освіти осіб з особливими потребами, якими уряди і організації можуть керуватися в дусі їх положень і рекомендацій. Розкрито зміст дев'яти розділів Рамок дій, а саме: „Новий підхід до освіти осіб з особливими потребами”, „Керівні принципи діяльності на національному рівні”, „Політика і організація”, „Фактори, пов'язані зі школою”, „Набір і підготовка педагогічного персоналу”, „Зовнішні служби підтримки”, „Пріоритетні області”, „Перспективи, пов'язані з громадою”, „Потреби в ресурсах”. Наголошено, що в Рамках дій закладено принципи інклюзивної освіти та здорової педагогіки, при застосуванні яких виграють усі діти. Констатовано, що відмінності між людьми є нормальним явищем, що навчання слід відповідним чином адаптувати до потреб дітей, а не підганяти дітей до заздалегідь усталених припущень щодо організації та характеру навчального процесу.

2.2. Сучасна освітня нормативно-правова база інклюзивної освіти в Україні

2.2.1 Закони України

37. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254 к/96-ВР : [станом на 01.02.2011 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2011. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто Конституцію України як основний закон держави і суспільства, який її зміцнює, сприяє політичному єднанню, соціально-економічному розвитку в цілому. Виокремлено як правові, так і політичні ознаки Конституції, тобто вона є рівночасно і політичним, і правовим актом,

який має найвищу юридичну силу в державі і суспільстві. Розкрито 161 статтю Конституції України, зібраних у таких 14 розділах: „Загальні засади”, „Права, свободи та обов'язки людини і громадянина”, „Вибори. Референдум”, „Верховна Рада України”, „Президент України”, „Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади”, „Прокуратура”, „Правосуддя”, „Територіальний устрій України”, „Автономна республіка Крим”, „Місцеве самоврядування”, „Конституційний Суд України”, „Внесення змін до Конституції України”, „Прикінцеві положення”. Конституцією закріплено за кожною особою певний комплекс природних, невід'ємних прав і властивостей, які зумовлюються самим фактом існування людини. Людина визнається найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи визначають зміст діяльності держави. Система цих конституційних норм визначає правовий статус людини і громадянина. Зокрема, Основним Законом проголошено право кожного на освіту з обов'язковим отриманням загальної середньої освіти (стаття 53). Зазначено, що держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

38. Про дошкільну освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 11 лип. 2001 р. № 2628-III : [станом на 06.11.2012 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>. – Назва з екрана. – укр.

Визначено правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи дошкільної освіти, яка забезпечує розвиток, виховання і навчання дитини, ґрунтується на поєднанні сімейного та суспільного виховання, досягненнях вітчизняної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду, сприяє формуванню цінностей демократичного правового суспільства в Україні. Розкрито такі розділи: „ Загальні положення”, „Навчальні заклади системи дошкільної освіти, їх повноваження”, „Управління системою дошкільної освіти”, „Організація навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі”, „Науково-методичне забезпечення системи дошкільної освіти”, „Учасники навчально-виховного процесу у сфері дошкільної освіти”, „Фінансово-господарська діяльність, матеріально-технічна база дошкільних навчальних закладів”, „Міжнародне співробітництво”, „Відповідальність у сфері дошкільної освіти”, „Прикінцеві положення”. Наголошено про рівні права на здобуття дошкільної освіти у дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, а також у сім'ї всім громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

39. Про загальну середню освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 13 трав. 1999 р. № 651-XIV : [станом на 03.07.2012 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти, що сприяє вільному розвитку людської особистості, формує цінності правового демократичного суспільства в Україні. Зазначено, що загальна середня освіта спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості шляхом навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави. Подано види державної підсумкової атестації учнів — іспити, тестування, виконання творчих робіт, контрольні роботи. Стандартизація — це нове явище у національній системі освіти, воно не дозволяє некомпетентного втручання у зміст шкільної освіти, нав'язування предметів, збільшення кількості навчальних годин. Визначено основні завдання управління системою загальної середньої освіти, повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Відображено питання фінансово-господарської діяльності, матеріально-технічного та міжнародного співробітництва.

40. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-XII : [станом на 18.09.2012 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто основні принципи і положення, на основі яких визначається стратегія і тактика реалізації законодавчо-закріплених ідей розвитку освіти в Україні. Виокремлено гуманістичний характер освіти; пріоритет загальнолюдських цінностей; вільний розвиток особистості; загальну доступність освіти; безплатність загальної освіти; всебічний захист того, хто навчається; єдність державно-національного, культурного і освітнього простору в управлінні, функціонуванні і розвитку школи; свободу і плюралізм в освіті; відкритість освіти; демократичний, державно-громадський характер управління освітою; світський характер освіти в державних, муніципальних освітніх закладах; здобуття освіти рідною мовою; зв'язок освіти з національними і регіональними культурами і традиціями; наступність освітніх програм; варіативність освіти; розмежування компетенції суб'єктів системи. Розкрито сім розділів Закону, а саме: „Загальні положення”, „Система освіти”; „Учасники навчально-виховного процесу”, „Фінансово-господарська діяльність”, „Міжнародне співробітництво”, „Міжнародні договори”, „Відповідальність за порушення законодавства про освіту”. Наголошено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів,

розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

41. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-ХІІ : [станом на 22.12.2011 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2011. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/875-12>. – Назва з екрана. – укр.

Визначено основи соціальної захищеності інвалідів в Україні та гарантовано їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства. Узаконено необхідні умови, які дають можливість інвалідам ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами. У 21–24 статтях державою забезпечено інвалідам здобуття освіти на рівні, що відповідає їхнім здібностям і можливостям. Зазначено, що дошкільне виховання, навчання інвалідів здійснюється в загальних або спеціальних дошкільних та навчальних закладах; професійна підготовка або перепідготовка інвалідів проводиться з урахуванням медичних показань і протипоказань для подальшої трудової діяльності; вибір форм і методів професійної підготовки провадиться згідно з висновками медико-соціальної експертизи. Виокремлено питання альтернативних форм навчання інвалідів, навчання обдарованих дітей-інвалідів, питання пенсій та стипендій.

42. Про охорону дитинства [Електронний ресурс] : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-ІІІ : [станом на 06.11.2012 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток. Встановлено основні засади державної політики у цій сфері. Визначено поняття „дитина”, „дитинство”, „охорона дитинства”, „дитина-сирота”, „діти, позбавлені батьківського піклування”, „безпритульні діти”, „дитина-інвалід”. „дитина-біженець”, „неповна сім'я”, „багатодітна сім'я”, „прийомна сім'я”, „дитячий будинок сімейного типу”. Розкрито основні принципи охорони дитинства, систему заходів щодо його охорони та їх організацію.

43. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України від 06 жовт. 2005 р. № 2961–ІV : [станом на 18.10.2012 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто Закон України щодо інвалідів, в якому вперше визнано психолого-педагогічний супровід як необхідну умову успішного інтегрування в соціум дитини з обмеженими можливостями здоров'я, а також необхідність соціального, педагогічного й психологічного патронажу за місцем проживання. Визначено основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації обмежень життєдіяльності, викликаних порушенням здоров'я зі стійким розладом функцій організму, функціонування системи підтримання інвалідами фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності. Зазначено, що дія цього Закону поширюється на: громадян України, які в установленому порядку визнані інвалідами; сім'ї інвалідів, дітей-інвалідів; інвалідів з числа іноземців, осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні, та осіб, які набули статусу біженців в Україні. Виокремлено питання організації системи реабілітації інвалідів, дітей-інвалідів, яку складають органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, що здійснюють державне управління системою реабілітації інвалідів; реабілітаційні установи для інвалідів, дітей-інвалідів незалежно від відомчого підпорядкування, типу і форми власності; будинки дитини – дошкільні навчальні заклади для дітей з вадами фізичного та/або розумового розвитку віком до чотирьох років; спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати) – загальноосвітні навчальні заклади системи освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку; навчальні заклади системи органів праці та соціального захисту населення; установи соціального обслуговування інвалідів, дітей-інвалідів; санаторно-курортні установи системи органів праці та соціального захисту населення та ін. Окреслено форми реабілітаційних заходів, організаційно-правові основи реабілітаційного процесу, кадрове та науково-методичне забезпечення реабілітаційних установ.

2.2.2. Укази Президента України

44. Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями [Електронний ресурс] : указ Президента України від 18 груд. 2007 р. № 1228/2007 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2007. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1228/2007>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто питання щодо створення сприятливого середовища для людей з інвалідністю, реалізації ними права на участь в економічній, політичній, соціальній, культурній та інших сферах суспільного життя. Виокремлено завдання щодо створення умов для навчання (за відсутності протипоказань) дітей-інвалідів у неспеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах, удосконалення навчально-матеріальної бази загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладів для забезпечення освітніх потреб дітей та молоді з інвалідністю. Наголошено на

виданні у достатній кількості спеціальних підручників, наочно-дидактичних матеріалів і посібників для дітей-інвалідів, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Зосереджено увагу на удосконаленні системи підготовки та перепідготовки педагогічних працівників з урахуванням освітніх та реабілітаційних потреб людей з інвалідністю, запровадження спеціальних навчальних програм з підготовки сурдоперекладачів. Відмічено важливість забезпечення проведення системних науково-пошукових досліджень та апробації комплексного психолого-педагогічного супроводу і реабілітації дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, в тому числі дітей раннього віку. Зазначено про створення сприятливих умов для широкого залучення людей з інвалідністю до мистецької та творчої діяльності.

45. Про національну доктрину розвитку освіти [Електронний ресурс]: указ Президента України від 17 квіт. 2002 року № 347 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2002. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто перспективи розвитку національної освіти, школи і педагогічної науки в Україні на початку XXI століття. Розкрито мету і пріоритетні напрями розвитку освіти в Україні, питання національного характеру освіти та виховання, стратегії мовної освіти, освіти як рушійної сили розвитку громадянського суспільства. Виокремлено розділи про освіту і фізичне виховання як основу забезпечення здоров'я громадян; безперервність освіти та навчання протягом життя; інформаційні технології в освіті; управління освітою; економіку освіти; освіту і науку; підготовку педагогічних і науково-педагогічних працівників; соціальні гарантії учасників навчального процесу; міжнародне співробітництво та інтеграцію у галузі освіти. Виділено також питання рівного доступу до здобуття якісної освіти, яке розкриває також інтегрування у загальноосвітній простір дітей з особливими потребами.

46. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні [Електронний ресурс]: указ Президента України від 04 лип. 2005 р. № 1013/2005 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2005. – Режим доступу <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1013/2005>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто питання подальшого розвитку освіти в Україні, її інтеграції в європейський освітній простір, а також створення умов для забезпечення доступу громадян до якісної освіти, утвердження високого статусу педагогічних працівників у суспільстві. Виокремлено питання забезпечення належних умов для здобуття якісної освіти дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, та дітьми, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, їх соціальної адаптації.

47. Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями [Електронний ресурс] : указ Президента України від 01 черв. 2005 р. № 900/2005 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2005. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/900/2005>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто питання створення належних умов для доступу людей з інвалідністю до об'єктів соціальної інфраструктури. Вказано на перегляд державної цільової програми „Шкільний автобус” з метою вирішення питання щодо забезпечення перевезення дітей-інвалідів у візках спеціально пристосованими автобусами до місць навчання і додому, а також вжиття заходів щодо пристосування загальноосвітніх навчальних закладів до потреб дітей з інвалідністю. Виокремлено завдання для Міністерства освіти і науки України про створення в гуртожитках навчальних закладів відповідних житлово-побутових умов для учнів та студентів з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються в інвалідних візках; розроблення та запровадження навчального курсу з питань формування безперешкодного середовища для життєдіяльності людей з обмеженими фізичними можливостями на архітектурних і будівельних факультетах вищих навчальних закладів, у закладах післядипломної освіти; вжиття заходів щодо пристосування загальноосвітніх навчальних закладів до потреб дітей з інвалідністю.

2.2.3 Постанови Кабінету Міністрів України

48. Про встановлення строку навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 23 квіт. 2003 р. № 585 : [станом на 27.08.2010 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2010. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/585-2003-%D0%BF>. – Назва з екрана. – укр.

Установлено строк навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, зокрема у школах I–III ступеня для дітей з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату – 13 років; I – II ступеня для дітей з тяжкими порушеннями мовлення – 11 років, для дітей із затримкою психічного розвитку – 10 років, для розумово відсталих дітей – 10(11) років. Зазначено, що у разі, коли за висновком психолого-медико-педагогічної консультації та рекомендаціями лікарів учні (вихованці) загальноосвітнього навчального закладу розпочинають навчання не з підготовчого, а з першого класу, строк навчання зменшується на один рік.

49. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 5 лип. 2004 р. № 848 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2004. – Режим

доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/848-2004-%D0%BF>. – Назва з екрана. – укр.

Встановлено державні вимоги до змісту освіти дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, а також державні гарантії у набутті ними початкової загальної освіти. Передбачено забезпечення рівного доступу до якісної освіти означених дітей, наступництва між дошкільною та початковою загальною освітою; особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу; створення передумов для запровадження їхнього інтегрованого навчання. Розглянуто Базовий навчальний план; який визначає структуру обов'язкової складової змісту освіти відповідно до державних вимог щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів з урахуванням особливостей психофізичного розвитку таких дітей (сліпих та із зниженим зором, глухих та із зниженим слухом, розумово відсталих, з тяжкими порушеннями мовлення, порушеннями опорно-рухового апарату, із затримкою психічного розвитку), а також вимоги до складання типових навчальних планів; державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів з урахуванням особливостей їх психофізичного розвитку; напрями корекційно-розвиткової роботи.

50. Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 08 груд. 2006 р. № 1686 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2006. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1686-2006-%D0%BF>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто Державну типову програму реабілітації інвалідів, спрямовану на забезпечення системного підходу до організації реабілітації, послідовності і наступності в проведенні багатопрофільних реабілітаційних заходів, запровадження державних реабілітаційних стандартів і установа контролю за якістю реабілітаційних послуг. Зазначено, що метою Програми є визначення гарантованих державою переліків реабілітаційних послуг, технічних та інших засобів реабілітації, виробів медичного призначення, що надаються інваліду чи дитині-інваліду з урахуванням фактичних потреб залежно від віку, статі, виду захворювання (каліцтва) безоплатно або на пільгових умовах. Розкрито основні завдання Програми, порядок її виконання, питання фінансового забезпечення, очікуваних результатів та координації і контролю за виконанням Програми. Виокремлено перелік послуг що надаються інвалідам з ураженням опорно-рухового апарату та центральної і периферичної нервової системи, з психічними захворюваннями та розумовою відсталістю, зокрема вікової категорії від 0 до 18 років. Наголошено, що освітні послуги цій категорії інвалідів надаються через колективні форми навчання, в тому числі через інтегроване та інклюзивне навчання, а також індивідуальну та дистанційну форму навчання.

51. Про затвердження Міжгалузевої комплексної програми „Здоров'я нації” на 2002–2011 роки [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів

України від 10 січ. 2002 р. № 14 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2002. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/14-2002-%D0%BF>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто питання інтеграції дітей-інвалідів в систему освіти України, забезпечення можливості жити повноцінним життям у соціальному, економічному та психічному аспектах. Передбачено створення можливості для отримання дітьми-інвалідами повноцінної загальної середньої освіти, посилення контролю за повнотою та якістю виконання шкільної програми в умовах їхнього домашнього навчання і в загальноосвітніх школах з метою забезпечення їхньої соціальної адаптації, розширення можливостей творчого і фізичного розвитку, сприяння позашкільному навчанню дітей-інвалідів, а також отриманню середньої і вищої освіти в загальних навчальних закладах за державним замовленням.

52. Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року [Електронний ресурс] : розпорядження Каб. Міністрів України від 03 груд. 2009 р. № 1482-р // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2009. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1482-2009-%D1%80>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто план заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року для виконання Міністерством освіти і науки України, Академією педагогічних наук України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, Міністерством праці України, Міністерством фінансів України, Міністерством регіонального будівництва України та Міністерством охорони здоров'я України. Передбачено розробку законодавчої та нормативної документації щодо цього процесу, уведення до штатного розпису загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним та інтегрованим навчанням посади вчителя-дефектолога, вчителя-логопеда, соціального працівника за наявності контингенту учнів з розрахунку одна посада на навчальний заклад. Виокремлено питання підготовки фахівців за напрямом „Педагогічна освіта”, курс „Дидактика інклюзивного навчання”, розроблення науково-методичного та організаційного забезпечення для підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань інклюзивного та інтегрованого навчання, зокрема шляхом створення в інститутах післядипломної педагогічної освіти відповідних кафедр (лабораторій). Заплановано збільшення обсягу видатків з державного бюджету для виконання означеного плану заходів.

53. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 15 серп. 2011 р. № 872 // Законодавство України. –

Електрон. дані. – К., 2011. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>. – Назва з екрана. – укр.

Визначено вимоги до організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, їх соціалізації та інтеграції в суспільство, залучення батьків до участі у навчально-виховному процесі. Наголошено на створенні умов для забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень інклюзивного закладу дітей з вадами опорно-рухового апарату, зокрема тих, що пересуваються на візках, та дітей з вадами зору. Виокремлено питання забезпечення навчальних закладів відповідними педагогічними кадрами та необхідними навчально-методичними і наочно-дидактичними посібниками, індивідуальними технічними засобами навчання, облаштування кабінетів учителя-дефектолога. Розглянуто особливості навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами, що носить корекційну спрямованість. Зазначено, що для забезпечення його ефективності наповнюваність класів з інклюзивним навчанням повинна становити не більш як 20 учнів. Констатовано, що система оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами повинна бути стимулюючою.

54. Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 12 жовт. 2000 р. № 1545 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2000. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1545-2000-%D0%BF>. – Назва з екрана. – укр.

Розглянуто концептуальний підхід до соціально-педагогічної реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями. Передбачено здійснення ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів через мережу центрів реабілітації, максимально наближених до місця їх проживання; виявлення та відбір дітей-інвалідів, що потребують ранньої соціальної реабілітації, центрами в тісному контакті з органами охорони здоров'я і навчальними закладами; реалізацію для кожної дитини-інваліда індивідуальних реабілітаційних програм, розроблених з урахуванням рівня їх розвитку та можливостей. Наголошено на значенні проведення ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів з безпосередньою їх участю та без відриву від сім'ї (залучення батьків, інших членів сім'ї дитини до участі в реабілітаційному процесі); перебування дитини-інваліда у реабілітаційному центрі в денний час, що є соціальною підтримкою сім'ї; перебування дитини-інваліда у дитячому колективі, без ізоляції від суспільства (як це відбувається у закритих інтернатних установах), в умовах звичайного середовища; поступової інтеграції дітей-інвалідів до дитячих дошкільних закладів та загальноосвітніх шкіл; ранньої соціальної інтеграції в суспільство.

Розділ III Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні

Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. – К. : Ун-т «Україна», 2012. — № 9(11). — 247 с.

У збірнику вміщено статті з актуальних проблем навчання та виховання, професійної, соціально психологічної та фізичної реабілітації людей з особливими потребами. Розкрито такі розділи видання як: „Сучасні проблеми навчання, виховання та інклюзії людей з особливими потребами в загальноосвітній простір”, „Спеціальна педагогіка: методика, практика, досвід, перспективи”, „Психолого-педагогічні аспекти розвитку й формування особистості людини з інвалідністю”. У першому розділі, названому вище, розглянуто, зокрема такі теми з інклюзивного навчання та виховання: інтеграція та інклюзія як основні моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами, проблеми інклюзивного навчання студентів із вадами зору в умовах університету: шляхи вирішення, організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи та ін.. Розрахований на науковців, викладачів, співробітників служб соціальної допомоги та реабілітаційних центрів, аспірантів, студентів, а також на всіх, хто опікується проблемами людей з інвалідністю

55. Виховання толерантного ставлення до людей з особливими потребами в інклюзивних закладах освіти / А. О. Мігалуш // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2009. – Вип. 46. – С. 88–91. – Бібліогр.: 9 назв. – укр.

Обґрунтовано важливість виховання толерантного ставлення до людей з особливими потребами. Розглянуто проблеми та бар'єри, з якими стикається дана соціальна група в процесі спілкування зі „здоровими” однолітками та дорослими. Наголошено на необхідності змінювати свідомість і психологію людей, суспільства в цілому, стосовно можливостей, здібностей людей з особливими потребами.

56. Інклюзивне навчання / О. Савельєва, А. Сікач // Післядиплом. освіта в Україні. – 2006. – № 1. – С. 41–44

Досліджено нову інклюзивну модель спільного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку і здорових дітей. Це створює умови для особистісного розвитку, творчої самореалізації та утвердження людської гідності дітей з особливими освітніми проблемами в умовах загальноосвітніх навчальних закладів у комплексному поєднанні з корекційно-реабілітаційними заходами. Розглянуто чотири форми інтегрованого навчання: повна, комбінована, часткова та тимчасова. Починаючи з 2001 р. з ініціативи Всеукраїнського фонду „Крок за кроком” та відповідних наказів Міністерства освіти і науки України проводиться науково-педагогічний

експеримент „Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах”. Висвітлено експериментальну роботу Полтавських навчально-виховних закладів. Педагоги цих закладів пройшли відповідну підготовку щодо роботи в експериментальних класах/групах. Упродовж 2003 – 2005 рр. здійснювався другий етап науково-педагогічного експерименту, що передбачав продовження роботи над формуванням моделі інклюзивної освіти, проведення прикладних досліджень, формування методичної та дидактичної бази експерименту.

57. Інклюзивне навчання: перші кроки на Україні / Л. Білецька, І. Білецька // Дошкіль. виховання. – 2007. – № 4. – С. 12–15. – укр.

Висвітлено хід науково-практичного експерименту „Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах” в навчально-виховному комплексі „Барвінок” м. Києва, що здійснюється під науковим та організаційним керівництвом Інституту спеціальної педагогіки АПН України та Всеукраїнського фонду „Крок за кроком”. Розкрито сутність інклюзивного навчання. Виокремлено питання корекційно-розвивальної роботи з дітьми, яка посідає чільне місце в інклюзивній формі навчання. Окреслено основні структурні компоненти професійної діяльності вчителя-логопеда, пріоритетні завдання логопедичної корекції. Наголошено на важливості різних спільних форм роботи педагогічних працівників навчально-виховного комплексу. Зосереджено увагу на таких прийомах корекційної роботи як ігротерапія та артотерапія. Розглянуто такий важливий аспект у запровадженні інклюзивної освіти як роботу з родинами, що мають як здорових, так і дітей з особливими потребами. Констатовано, що інклюзивне навчання як альтернативна форма здобуття освіти, соціального досвіду, життєвої компетенції дітьми з особливими потребами, може існувати як варіативна форма навчання.

58. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен / В. Бондар // Рідна шк. – 2011. – № 3. – С. 10–14. – укр.

Проаналізовано сучасний стан освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку. Обґрунтовано проблеми і причини її невідповідності потребам сьогодення та міжнародним вимогам. Розкрито напрями й умови модернізації спеціального навчання відповідно до чинного законодавства України. Висвітлено зміст виступу на міжнародній науковій конференції „Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти – 2004”. Зазначено, що спеціальні школи для дітей з особливостями розвитку є неоціненними осередками знань і досвіду, адже Україна стоїть на порозі прийняття серйозних рішень стосовно інклюзивного навчання. Розглянуто поняття „інтегрована освіта”, як процес і результат навчання учнів з особливостями розвитку в загальноосвітньому середовищі у спеціальному класі творчо адаптованими методами й методиками викладання.

Інклюзивна освіта в Україні: стан та перспективи / Л. В. Перхун // Херсон. держ. ун.-т: зб. наук. праць. – 2009 – № 51 – С. 27-32

Розглянуто спроби переходу української системи освіти до інклюзивної моделі навчання та виховання. Проаналізовано сучасний стан проблеми, визначено рекомендації та шляхи залучення неповноцінних дітей у систему дошкільної та загальної освіти в Україні.

59. Інклюзивна освіта – шлях до рівних можливостей / С. Г. Здрагат, Ж. І. Романчак, О. В. Чумаєва // Наша шк. – 2011. – № 4. – С. 14–17. – укр.

Обґрунтовано необхідність впровадження інклюзивного навчання в Україні з використанням передового досвіду інших країн. Розмежовано сутність понять „інтеграція” та „інклюзія”. Висвітлено особливості впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах Одеської області. Виокремлено вимоги до інклюзивного та інтегрованого навчання на початковому етапі впровадження. Зазначено основні заходи щодо його запровадження в Одеській області в 2011/2012 навчальному році. Констатовано, що інклюзивне навчання в загальноосвітніх закладах є альтернативним навчанням в спеціалізованих закладах. Вказано його переваги.

60. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. / [редкол.: Н. Софій, І. Єрмаков та ін.]. – К. : Контекст, 2000. – 336 с. – укр.

Розглянуто проблеми щодо розвитку та соціальної компетентності дітей з особливими потребами. Розкрито змістові та технологічні аспекти інтеграції в суспільство дітей з особливими потребами, зокрема питання їх компетентності та інтеграції у вимірі педагогіки життєтворчості, включення (інклюзії) в загальноосвітні заклади. Висвітлено досвід становлення навчально-реабілітаційних центрів у системі спеціальної освіти.

61. Можливості когнітивного розвитку учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти / Л. М. Манилова // Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України „Проблеми загальної та педагогічної психології” / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. 13, ч. 4. – С. 236–240. – укр.

Висвітлено надзвичайно актуальну проблему навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. Визначено основні завдання і напрямки роботи загальноосвітньої школи в успішному розв’язанні цієї проблеми: в організації системи ефективного психолого-педагогічного супроводу процесу навчання дітей з особливостями розвитку, в забезпеченні ефективності процесів діагностики, корекції, адаптації та соціалізації цих дітей, в розробці і апробації нових форм організації навчальної та позакласної діяльності, в розробці індивідуальних маршрутів та планів, в створенні єдиного психологічно комфортного освітнього

середовища для дітей, які мають різні стартові можливості у навчанні, в подоланні негативних особливостей емоційно-особистісної сфери дітей через включення їх в успішну діяльність, в зміні суспільної свідомості щодо дітей з особливостями в розвитку. Розроблено і попередньо апробовано комплекс з 60-ти розвивальних вправ на складання орнаментів з кубиків Косса, направлений на корекцію розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

62. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 6–11. – укр.

Висвітлено історію розвитку корекційної педагогіки в Україні. Розглянуто нову соціальну модель інвалідності, яка лежить в основі нової парадигми корекційної педагогіки. Зосереджено увагу на основних стратегічних напрямках корекційної педагогіки у площині особистісно орієнтованої освіти, а саме: розширення меж предмета корекційної педагогіки до теоретичних і методологічних підвалин освіти людей з інвалідністю будь-якого віку та будь-якого типу фізичних і сенсорних вад; розробка науково-методичних і дидактичних основ інтегрованої освіти; підготовка спеціалістів для інтегрованого навчання інвалідів; наукове обґрунтування системи професійної реабілітації інвалідів в Україні; науково-педагогічний супровід системи раннього втручання та соціальної реабілітації дітей з інвалідністю; орієнтація на сучасні технології освіти, зокрема модульне навчання та дистанційну освіту; використання сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, застосування міждисциплінарного підходу та системно-синергетичних принципів освіти. Виокремлено діяльність ІКПП НПУ ім. М. П. Драгоманова щодо розв'язання завдань означених напрямів.

63. Особливості розумової працездатності школярів в умовах інклюзивної форми навчання / Н. Кравець, В. Шорохова // Рідна шк. – 2009. – № 11. – С. 52–56. – Бібліогр.: 7 назв. – укр.

Обґрунтовано важливість розгляду проблеми втоми школярів і відновлення їх фізичної та розумової працездатності на сьогоднішньому етапі шкільного навчання, особливо коли йдеться про його інклюзивну форму, за якої в одному класі масової школи навчаються два-три учні, які мають певні відхилення у фізичному або розумовому розвитку. Розглянуто сучасні наукові уявлення про втому, динаміку працездатності в процесі втоми. Акцентовано увагу на проблемі інтелектуальної працездатності розумово відсталих дітей. Висвітлено результати дослідження інтелектуальної праці учнів, її оптимального рівня й меж, в якому використано методику короткотривалих дозованих завдань. Виявлено кілька типів зміни початкової стадії працездатності у розумово-відсталих школярів. Зроблено висновки та надано рекомендації щодо підвищення та стабілізації працездатності розумово відсталих учнів на уроках.

64. Проблеми впровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] / І. А. Хозраткулова // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Сер.: Психологічні науки / Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2011. – Т. 2, вип. 7. – С. 279–284. – Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/psykh/2011_7/56.pdf. – Назва з екрана. – укр.

Представлено результати дослідження (основним методом є вибіркове опитування) з проблеми поінформованості і ставлення до інклюзивної освіти в Україні. Доведено необхідність складання і впровадження моделі інклюзивної освіти, яка б відповідала міжнародним правилам, вимогам українського законодавства, культурним нормам суспільства і потребам людини з інвалідністю. Описано модель взаємодії навчальних закладів у процесі впровадження інклюзії. Зазначено, що для успіху освітньої інтеграції важливе значення має врахування категорії менталітету, що впливає на ставлення як суспільства у цілому, так і осіб, які ухвалюють відповідальні рішення у сфері освіти. Зроблено висновок, що більш зацікавленими до впровадження інклюзивної освіти є батьки дітей з особливими освітніми потребами. Недостатній рівень поінформованості у сфері інклюзивної освіти продемонстрували батьки дітей з нормальним розвитком і вчителі загальноосвітніх шкіл. Категорія батьків дітей з нормальним розвитком становить найбільший відсоток із тих, хто не підтримує впровадження інклюзії. Наголошено, що побудова ефективної системи супроводу інклюзивної (інтегративної) освіти дозволить зменшити число проблем на шляху модернізації освіти і головна роль в організації цього процесу відводиться вчителю. Констатовано, що розв'язання проблем на шляху впровадження інклюзії є можливим лише за умови доброзичливої взаємодії всіх дорослих учасників освітнього процесу, небайдужих до проблем дітей з особливими потребами.

65. Ставлення студентів і педагогів до проблем інклюзивної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку / С. Миронова, О. Завальнюк // Дефектологія. – 2011. – № 1. – С. 8–12. – укр.

На основі анкетування, проведеного серед керівників ЗНЗ різних типів, студентів педагогічних спеціальностей (склад респондентів наведено в таблиці), з'ясовано їх ставлення до проблем інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку (ППР) в Україні, проаналізовано суспільні стереотипи сприймання дітей з ППР. Зроблено висновок щодо наявності у більшості респондентів емоційної, когнітивної готовності до сприймання дітей з особливими потребами нарівні зі здоровими, відсутності розуміння проблеми об'єднаного навчання дітей. Наголошено, що ефективність спільного навчання і виховання дітей з ППР і здорових однолітків залежить від спеціальної підготовки психолого-педагогічних кадрів, від формування відповідної складової їх професійної

компетентності. Сформульовано завдання підготовки вчителів і вихователів для успішного розв'язання досліджуваної проблеми.

66. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи / О. Таранченко // Дефектологія. – 2011. – № 1. – С. 18–24. – укр.

Висвітлено роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи в діалектичному протистоянні традиційної експертної моделі та моделі надання послуг. Осмислено сутність понять „інтеграція”, „інклюзія” в контексті залучення дітей з різними здібностями до всіх аспектів освіти. Розглянуто завдання педагога у впровадженні інклюзивної освіти, наведено характеристики спільних консультацій. Відмічено креативність методу фасилітації, висвітлено його сутність, критерії та показники сформованості компетенцій фасилітатора. Обґрунтовано та акцентовано увагу на інклюзивності як домінуючій складовій процесу впровадження інноваційної освіти. Проаналізовано об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають на процес змін, запропоновано шляхи та засоби для досягнення позитивних результатів. Поглиблено уявлення про практичне дослідження як форму підвищення кваліфікації педагогів, метою якого є вдосконалення практик та залучення учасників дослідження.

67. Упровадження нових інформаційних технологій в умовах інклюзивної системи навчання / Б. Мороз, Л. Коваль // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 2. – С. 28–30. – Бібліогр.: 4 назви. – укр.

Висвітлено питання застосування нових інформаційних технологій у навчанні, зокрема універсального комп'ютерного комплексу (УКК) «Живий звук», який пройшов успішну апробацію й ефективно використовується як в «Ресурсних центрах» під час спеціально організованого навчання, так і за домашніх умов для розвитку мовлення та когнітивних навичок дитини, яка має сенсорні та інтелектуальні порушення (переважно мовно-слухового аналізатора). Охарактеризовано групи навчально-корекційних модулів УКК: вправи з розвитку слухового сприймання, пропедевтичні, мовленнєві та розвивальні вправи. Зазначено, що використання УКК та програми «Живий звук» викликає неабияку цікавість у дитини, при цьому батьки дитини мають змогу навчитися самостійно проводити навчально-корекційні заняття за домашніх умов. Наголошено, що впровадження УКК передбачає наявність широкого вибору програм із різних навчальних дисциплін, які б мали навчальну мету, удосконалювали знання дітей, вчили їх застосовувати знання у різноманітних ситуаціях.

68. Формування готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання / Л. Антонюк // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 121–123. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Проаналізовано стан готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами. Визначено основні завдання інклюзивної освіти

відповідно до Концепції Міністерства освіти та науки України. Наведено тему експериментальної роботи лабораторії інклюзивної освіти Рівненського ОШПО „Формування готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання”. Підкреслено, що в Україні наявний парадокс: законодавство декларує права дітей з особливими потребами на розвиток, здобуття освіти, на соціальну інтеграцію, але воно не вказує практичних механізмів їх реалізації. Стверджено, що процеси інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в ЗНЗ набудуть значного поширення і стануть успішними за умови зміни в суспільстві ставлення до цих дітей та до ідеї інклюзії, покращання матеріального забезпечення системи освіти, здійснення необхідної фахової підготовки майбутніх педагогів і проведення їх масової перепідготовки.

Висновок.

Інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку до загальноосвітніх закладів – це світовий процес, до якого долучені всі високорозвинені країни. В основі концепції інклюзії лежить дотримання принципу прав дитини на використання всіх можливостей, які пропонує суспільство. Інклюзивний підхід – це створення таких умов, за яких усі учні мають однаковий доступ до освіти, у тому числі й діти з особливими освітніми потребами, які навчаються у загальноосвітніх школах. Водночас, усі учні мають можливість отримати досвід, знання, які сприяють подоланню упереджень й дискримінації та сприяють формуванню позитивного ставлення до тих, хто „відрізняється”.

Переваги інклюзивної освіти:

для дітей з особливими освітніми потребами:

- завдяки цілеспрямованому спілкуванню з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей.
- ровесники відіграють роль моделей для дітей з особливими освітніми потребами;
- оволодіння новими вміннями та навичками відбувається функціонально;
- навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей;
- у дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті.

для інших дітей:

- діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей;
- діти вчаться налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них;
- діти вчаться співробітництву;
- діти вчаться поводитися нестандартно, бути винахідливими, а також співчувати іншим.

для педагогів та фахівців:

– вчителі інклюзивних класів краще розуміють індивідуальні особливості учнів;

– вчителі оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що дає їм змогу ефективно сприяти розвитку дітей з урахуванням їхньої індивідуальності.

– спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю, інші фахівці) починають сприймати дітей більш цілісно, а також вчать дивитися на життєві ситуації очима дітей.

Реалізація ідеї інклюзії як однієї з провідних тенденцій сучасного етапу розвитку системи освіти в Україні жодною мірою не означає згортання існуючої диференційованої системи спеціальної освіти. Ефективне інтегрування можливе лише в умовах постійного удосконалення систем загальної та спеціальної освіти, ліквідації наявних кордонів між ними. Принципово важливою тут є продумана державна політика, яка має базуватися на оптимізації процесу інтегрування учнів з особливими потребами у загальноосвітній простір та врахуванні науково-методичних підходів впровадження інклюзивної освіти. Безумовно, впровадження інклюзивної освіти має відбуватися поступово з професійним відпрацюванням усіх її складових.

Література

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб наук. праць. – К. : Ун-т „Україна”, 2012. — № 9(11). — 247 с.
2. Антонюк Л. Формування готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання / Л. Антонюк // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 121–123. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.
3. Білецька Л. Інклюзивне навчання: перші кроки на Україні / Л. Білецька, І. Білецька // Дошкільн. виховання. – 2007. – № 4. – С. 12–15. – укр.
4. Бондар. В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен / В. Бондар // Рідна шк. – 2011. – № 3. – С. 10–14. – укр.
5. Бородкина О. И. Социальная интеграция инвалидов как направление социальной политики в России (по результатам социологического исследования в г. Санкт-Петербурге) [Электронный ресурс] / О. И. Бородкина // Госбук. – Электрон. данные. – М., 2012. – Режим доступа: <http://www.gosbook.ru/node/55047>. – Название с экрана. – рос.
6. Будяк Л. В. Організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній сільській школі : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.03 / Л. В. Будяк ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – К., 2010. – 23 с. – укр.
7. Бут Т. Показатели инклюзии [Электронный ресурс] : практ. пособие / Тони Бут, Мэл Эйнскоу ; под ред. Марка Вогана ; науч. ред. Наталья Борисова ; переводчик Игорь Аникеев ; общ. ред. Мария

Перфильева. – Электрон. данные – М., [2007]. – Режим доступа: <http://divo.tomsk.ru/files/pokazatel.pdf>. – Название с экрана. – рос.

8. Василенко О. М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.05 / О. М. Василенко ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2010. – 20 с. – укр.

9. Відкрите дос'є з інклюзивної освіти. За матеріалами ЮНЕСКО [Електронний ресурс] : витяг // Всеукр. фонд „Крок за кроком”. – Електрон. дані. – К, 2012. – Режим доступа: <http://ussf.kiev.ua/index.php?go=Inklus&id=18>. – Назва з екрана. – укр.

10. Всеобщая декларация прав человека [Электронный ресурс] : принятая резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 дек. 1948 г. // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml. – Название с экрана. – рос.

11. Даниелс Е. Р. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів / Елен Р. Даниелс, Кей Стаффорд ; вступ Памели А. Кахлін ; Всеукр. фонд „Крок за кроком”. – Л. : Надія, 2000. – 256 с. : іл. – Бібліогр.: с. 251–256. – укр.

12. Декларация [Санбергская декларация] [Электронный ресурс] : принятая Всемирн. конф., посвященной действиям и стратегии в обл. обучения, предупреждения инвалидности и вовлечения инвалидов в жизнь общества от 7 нояб. 1981 г., Торремолинос, Испания // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/sundberg.shtml. – Название с экрана. – рос.

13. Декларация о правах инвалидов [Электронный ресурс] : принятая резолюцией 3447 (XXX) Генеральной Ассамблеи ООН от 9 дек. 1975 г. // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/disabled.shtml. – Название с экрана. – рос.

14. Декларация о правах умственно отсталых лиц [Электронный ресурс] : принятая резолюцией 2856 (XXVI) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 дек. 1971 г. // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/retarded.shtml. – Название с экрана. – рос.

15. Декларация прав ребенка [Электронный ресурс] : принятая резолюцией 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 нояб. 1959 г. // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/childdec.shtml. – Название с экрана. – рос.

16. Демплер Д. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах / Д. Демплер, Т. Лорман, У. Шарма // Дефектологія. – 2009. – № 3. – С. 9–14. – Бібліогр.: 83 назв. – укр.

17. Дикова-Фаворская Е. М. Возможности интегрированного образования для детей с ограничениями здоровья / Е. М. Дикова-Фаворская // Вісн. Міжнар. Слов'ян. ун-ту. Харків. Сер.: Соціол. науки. – 2009. – Т. 12, № 1. – С. 3–9. – Библиогр.: 3 назв. – рос.

18. Здрагат С. Г. Інклюзивна освіта – шлях до рівних можливостей / С. Г. Здрагат, Ж. І. Романчак, О. В. Чумаєва // Наша шк. – 2011. – № 4. – С. 14–17. – укр.

19. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук ; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К. : АТОПОЛ. – 2011. – 274 с. – (Сер. „Інклюзивна освіта”). – укр.

20. Колупаєва А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка : путівник для педагогів : [навч.-метод. посіб.] / А. Колупаєва, О. Таранченко ; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К. : [АТОПОЛ], 2010. – 96 с. – (Сер. „Інклюзивна освіта”). – укр.

21. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – К.: „Самміт-Книга”, 2009. – 272 с. : іл. – (Сер. „Інклюзивна освіта”). – укр.

22. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою / А. Колупаєва // Дефектологія. – 2009. – № 4. – С. 3–4. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.

23. Колупаєва А. А. Навчальний курс „Вступ до інклюзивної освіти” / А. А. Колупаєва, С. М. Єфімова ; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – [К., 2010]. – 17 с. – (Сер. „Інклюзивна освіта”). – укр.

24. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади : монографія / А. А. Колупаєва – К. : Пед. думка, 2007. – 458 с. – укр.

25. Конвенция о правах ребенка [Электронный ресурс] : принятая резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи ООН от 20 нояб. 1989 г. // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml. – Название с экрана. – рос.

26. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254 к/96-ВР : [станом на 01.02.2011 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2011. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана. – укр.

27. Кравець Н. Особливості розумової працездатності школярів в умовах інклюзивної форми навчання / Н. Кравець, В. Шорохова // Рідна шк. – 2009. – № 11. – С. 52–56. – Бібліогр.: 7 назв. – укр.

28. Крокер Ш. Політика підтримки інклюзії (канадський досвід) / Ш. Крокер // Дефектологія. – 2009. – № 4. – С. 4–6. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.
29. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. / [редкол.: Н. Софій, І. Єрмаков та ін.]. – К. : Контекст, 2000. – 336 с. – укр.
30. Кузава І. Б. Теоретико-методологічні аспекти інклюзивної освіти дітей дошкільного віку, які потребують корекції психофізичного розвитку / І. Б. Кузава // Пед. пошук. – 2012. – № 1. – С. 21–23. – укр.
31. Лорман Т. Сім стовпів інклюзивної освіти. Як перейти від запитання „чому?” до запитання „як?” / Т. Лорман // Дефектологія – 2010. – № 3 – С. 3–11. – укр.
32. Лупарт Дж. Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл / Дж. Лупарт, Ч. Веббер // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 1. – С. 6–11. – Початок. – укр.
33. Лупарт Дж. Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл / Дж. Лупарт, Ч. Вебер // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 2. – С. 7–19. – Закінчення. – Бібліогр.: 157 назв. – укр.
34. Малофеев Н. Н. Обучение детей с ограниченными возможностями здоровья в условиях введения федеральных государственных образовательных стандартов общего образования: вызовы и риски [Электронный ресурс] / Н. Н. Малофеев // Госбук. – Электрон. данные. – М., 2012. – Режим доступа: <http://www.gosbook.ru/node/54457>. – Название с экрана. – рос.
35. Манилова. Л. М. Можливості когнітивного розвитку учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти / Л. М. Манилова // Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України „Проблеми загальної та педагогічної психології” / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. 13, ч. 4. – С. 236–240. – укр.
36. Материалы международной конференции „Развитие инклюзивных школ России” [Электронный ресурс] : 19–20 нояб. 2005 г., Москва // Региональная общественная организация инвалидов. Образование и инвалиды. – Электрон. данные – М., 2005. – Режим доступа: <http://obrazovanie.perspektiva-inva.ru/?388>. – Название с экрана. – рос.
- 37.
38. Миронова С. Ставлення студентів і педагогів до проблем інклюзивної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку / С. Миронова, О. Завальнюк // Дефектологія. – 2011. – № 1. – С. 8–12. – укр.
39. Мігалуш А. О. Виховання толерантного ставлення до людей з особливими потребами в інклюзивних закладах освіти / А. О. Мігалуш // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2009. – Вип. 46. – С. 88–91. – Бібліогр.: 9 назв. – укр.

40. Мігалуш А. О. Новітні форми навчання дітей з особливими потребами, що сприяють їх інтеграції в суспільство / А. О. Мігалуш // Вісн. Нац. техн. ун-ту України „Київський політехнічний інститут”. Політологія. Соціологія. Право / Нац. техн. ун-т України „Київський політехнічний інститут”. – К., 2008. – Вип. 1. – С. 80–91. – укр.

41. Мороз Б. Упровадження нових інформаційних технологій в умовах інклюзивної системи навчання / Б. Мороз, Л. Коваль // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 2. – С. 28–30. – Бібліогр.: 4 назви. – укр.

42. Основи інклюзивної освіти : [навч. метод. посіб.] / МОНмолодьспорту України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки ; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К. : [А.С.К.], 2012. – 308с. – (Сер. „Інклюзивна освіта”). – укр.

43. Перхун Л. В. Інклюзивна освіта в Україні: стан та перспективи / Л. В. Перхун // Херсон. держ. ун-т : зб. наук. праць. – 2009. – №51. – С. 27–32

44. Про встановлення строку навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 23 квіт. 2003 р. № 585 : [станом на 27.08.2010 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2010. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/585-2003-%D0%BF>. – Назва з екрана. – укр.

45. Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями [Електронний ресурс] : указ Президента України від 18 груд. 2007 р. № 1228/2007 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2007. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1228/2007>. – Назва з екрана. – укр.

46. Про дошкільну освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 11 лип. 2001 р. № 2628-III : [станом на 06.11.2012 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>. – Назва з екрана. – укр.

47. Про загальну середню освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 13 трав. 1999 р. № 651-XIV : [станом на 03.07.2012 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>. – Назва з екрана. – укр.

48. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 5 лип. 2004 р. № 848 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2004. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/848-2004-%D0%BF>. – Назва з екрана. – укр.

49. Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 8 груд. 2006 р. № 1686 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2006. –

Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1686-2006-%D0%BF>. – Назва з екрана. – укр.

50. Про затвердження Міжгалузевої комплексної програми „Здоров’я нації” на 2002–2011 роки [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 10 січ. 2002 р. № 14 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2002. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/14-2002-%D0%BF>. – Назва з екрана. – укр.

51. Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року [Електронний ресурс] : розпорядження Каб. Міністрів України від 3 груд. 2009 р. № 1482-р // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2009. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1482-2009-%D1%80>. – Назва з екрана. – укр.

52. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 15 серп. 2011 р. № 872 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2011. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>. – Назва з екрана. – укр.

53. Про національну доктрину розвитку освіти [Електронний ресурс] : указ Президента України від 17 квіт. 2002 року № 347 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2002. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. – Назва з екрана. – укр.

54. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні [Електронний ресурс] : указ Президента України від 4 лип. 2005 р. № 1013/2005 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2005. – Режим доступу <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1013/2005>. – Назва з екрана. – укр.

55. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-XII : [станом на 18.09.2012 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>. – Назва з екрана. – укр.

56. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII : [станом на 22.12.2011 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2011. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/875-12>. – Назва з екрана. – укр.

57. Про охорону дитинства [Електронний ресурс] : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III : [станом на 06.11.2012 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>. – Назва з екрана. – укр.

58. Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями [Електронний ресурс] : указ Президента України від 1 черв. 2005 р. № 900/2005

// Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2005. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/900/2005>. – Назва з екрана. – укр.

59. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України від 6 жовт. 2005 р. № 2961–IV : [станом на 18.10.2012 р.] // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>. – Назва з екрана. – укр.

60. Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 12 жовт. 2000 р. № 1545 // Законодавство України. – Електрон. дані. – К., 2000. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1545-2000-%D0%BF>. – Назва з екрана. – укр.

61. Ратнер Ф. Л. Интегрированное обучение детей с ограниченными возможностями в обществе здоровых детей / Ф. Л. Ратнер, А. Ю. Юсупова. – М. : ВЛАДОС, 2006. – 175 с. – рос.

62. Савельєва О. Інклюзивне навчання / О. Савельєва, А. Сікач // Післядиплом. освіта в Україні. – 2006. – № 1. – С. 41–44

63. Саламанская декларация о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями и рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями [Электронный ресурс] : принятые на Всемирн. конф. по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество, Саламанка, Испания, 7–10 июня 1994 г. // Организация Объединенных Наций : [официальный сайт]. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://www.notabene.ru/down_syndrome/Rus/declarat.html. – Название с экрана. – рос.

64. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 6–11. – укр.

65. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Н. З. Софій, Ю. М. Найда // Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навч.-метод. посіб. для кер. загальноосвіт. навч. закл. / [кол. авт.: Л. І. Даниленко, А. А. Колупаєва, Н. З. Софій та ін. ; за заг. ред. Л. І. Даниленко ; передм. Н. З. Софій] ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України, Всеукр. фонд „Крок за кроком”. – К., 2007. – С. . – укр.

66. Спеціальна педагогіка : понятійно-термінологічний словник / АПН України, Ін-т спец. педагогіки, Луган. держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка ; [В. І. Бондар (голов. ред.)]. — Луганськ : Альма-матер, 2003. – 436 с. – укр.

67. Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи / О. Таранченко // Дефектологія. – 2011. – № 1. – С. 18–24. – укр.

68. Тарасун В. Філософські та соціокультурні засади спеціальної освіти / В. Тарасун // Дефектологія. – 2004. – № 3. – С. 26. – укр.

69. Хозраткулова І. А. Проблеми впровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах

[Електронний ресурс] / І. А. Хозраткулова // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Сер.: Психологічні науки / Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2011. – Т. 2, вип. 7. – С. 279–284. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/psykh/2011_7/56.pdf. – Назва з екрана. – укр.

70. Шнайдер В. І. Інклюзивна освіта: теоретико-методологічні, організаційні засади впровадження : навч.-метод. посіб. / В. І. Шнайдер ; Хмельниц. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Хмельницький : ОППО, 2010. — 176 с.: іл., табл. – Бібліогр.: с. 143–144. – укр.

71. Ярмошук І. В. Інклюзивне навчання в системі освіти / І. В. Ярмошук // Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 24–28. – Бібліогр.: 1 назва. – укр.